

Norrvatten, delsträcka 1D

Förhistoriska boplatzanläggningar, odlingslämningar och bebyggelselämningar

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Frötuna 124, 125, 179, 183, 185, 192, 214, 216 samt objekt 191–194
och 196

Görla 8:1, 8:2 och Mellingeolm 2:4

Frötuna socken

Norrtälje kommun

Uppland

Jan Äblström

Norrvatten, delsträcka 1D

Förhistoriska boplatslämningar, odlingslämningar och bebyggelselämningar

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Frötuna 124, 125, 179, 183, 185, 192, 214, 216 samt objekt 191–194 och 196
Görla 8:1, 8:2 och Mellingeolm 2:4
Frötuna socken
Norrtälje kommun
Uppland

Jan Äblström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-365-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Målsättning, metod och genomförande	7
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Undersökningsresultat.....	9
Referenser.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14
BILAGOR	15
Bilaga 1. Schakttabell.....	15
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	15
Bilaga 3. ¹⁴ C-analyser	16

Figur 1. De förundersökta delarna av ledningssträckan är markerade med blå linjer. Utsnitt ur digitala terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en förundersökning av åtta registrerade lämningar söder om Norrtälje. Förundersökningen föranleddes av förläggningen av en VA-ledning.

Det norra partiet av förundersökningsområdet som löpte utmed E18 samordnades med ett annat projekt, en förundersökning av Frötuna 121:1 (Vinberg 2014).

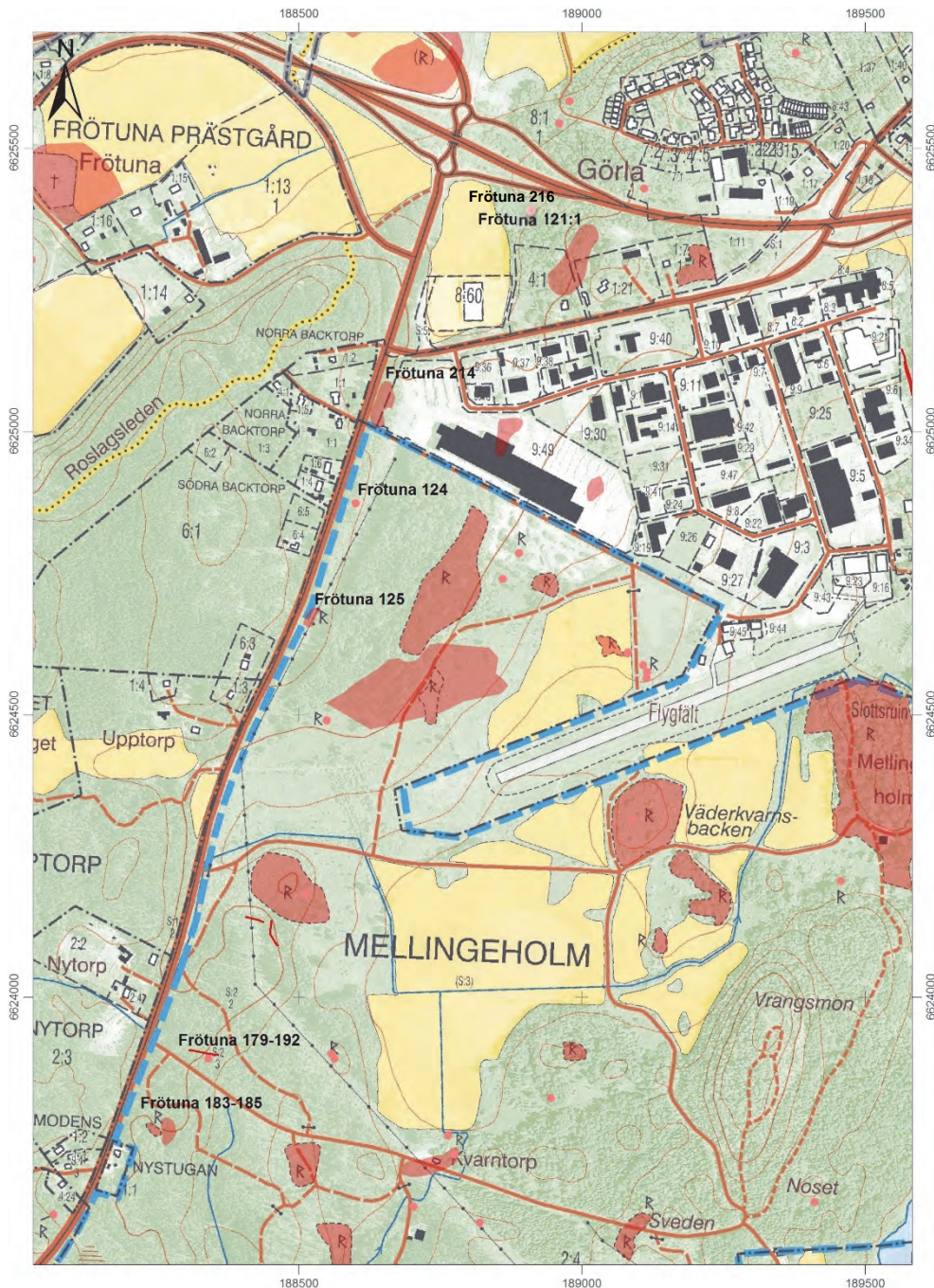
Fältarbetet bestod i kartering av husgrunderna inom lägenhetsbebyggelsen Frötuna 185 och 192. Likaså karterades röjningsrösen inom den fossila odlingslämningen Frötuna 183. Färdvägen Frötuna 179 karterades och fotodokumenterades.

Inom Frötuna 214 och norr om Frötuna 121 karterades sammanlagt sju röjningsrösen varav tre undersöktes. De undersökta rösena uppvisade inte någon lagerbild och det fanns inte heller kol för datering. De undersökta röjningsrösena fotodokumenterades. Merparten av rösena sammanföll med läget för boplatzen Frötuna 216. Några boplatslämningar påträffades inte i schakten.

I anslutning till boplatslämningarna Frötuna 124 och 125 öppnades breda sökschakt. Vid Frötuna 124 framkom inte några anläggningar vilket det däremot gjorde inom Frötuna 125. Där undersöktes tre härdar varav två har daterats till romersk järnålder-folkvandringstid genom kol 14-analys av träkol.

Inledning

Inför planerade VA-arbeten inom ramen för projektet Norrvatten, delsträcka 1D, har Stiftelsen Kulturmiljövård förundersökt åtta registrerade och tre oregistrerade lämningar. De berörda lämningarna utgjordes av lägenhetsbebyggelser, odlingslämningar och en färdväg (Frötuna 179, 185, 183, 214) från historisk tid samt förhistoriska boplatslämningar (Frötuna 124, 125 och 216). Därtill omfattades oregistrerade röjningsrösen i anslutning till boplaten Frötuna 216 (objekt 191–194 och 196).

Figur 2. Undersökningslokalerna. Samtliga lämningar enligt FMIS är markerade med röda polygoner, punkter och linjer. Lämningarna som omfattas av förundersökningen är numrerade med respektive fornlämningsnummer. Utsnitt av digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

I enlighet med länsstyrelsens önskemål samordnades förundersökningen av de oregistrerade lämningarna norr om Frötuna 216 med en förundersökning av Frötuna 121:1. I föreliggande rapport redovisas resultatet i tabellform och på plan. Beskrivningar och framför allt tolkningar redovisas utförligt i den andra förundersökningsrapporten (Vinberg 2014).

Uppdraget utfördes efter länsstyrelsebeslut enligt 2 kap 12 § KML den 5 december 2013 (1st dnr 4311-38645-2013). Norrtälje kommun beställde och bekostade förundersökningen. Fältarbetet utfördes i månadsskiftet mars–april 2014 efter att det blivit uppskjutet från december 2013 på grund av att väderläget, med snö och kyla, omöjliggjorde arkeologiskt fältarbete.

Målsättning, metod och genomförande

Enligt länsstyrelsebeslutet syftade förundersökningen till att klargöra de berörda forn lämningarnas fullständiga utbredning, sammansättning, karaktär och datering.

Fältarbetet omfattade kartering av husgrunder, röjningsrösen och av färdvägen (en vägbank). Det grävdes schakt i anslutning till boplatserna och tre röjningsrösen undersöktes.

I anslutning till boplatserna var undersökningsområdet bestämt till en tio meter bred korridor, fem meter på ömse sidor av vattenledningens mittlinje. Vid boplatserna var mittlinjen markerad med glest stående stakkäppar.

Schakten grävdes 1,5 eller 3,0 meter breda och plandokumenterades, jämte de påträffade lämningarna, genom inmätning med RTK-GPS varefter schakt och anläggningar beskrevs.

För de karterade objekten upprättades inte några nya beskrivningar, enbart avvikelser gentemot beskrivningarna i FMIS noterades. Vägbanken och de röjningsrösen som undersöktes fotograferades. Boplatsanläggningar undersöktes genom profilsnitt, beskrevs, och profilerna ritades. De undersökta röjningsrösen fotograferades i sektion eftersom det inte förekom någon lagerbild som fordrade sektionsritning.

Ur två härdar från boplatzen Frötuna 125 insamlades kol för datering genom kol 14-analys. Dateringen föregicks av en vedartsanalys med syfte att klargöra det daterade materialets egenålder.

Merparten av ledningssträckan hade blivit avverkad och bortforslandet av virket hade på sina ställen resulterat i körskador, mycket till följd av den vattensjuka marken. Vägbanken, Frötuna 179, var t.ex. sönderkörd i ledningssträckan. Även inom den fossila odlingslämningen Frötuna 214 var körskadorna påtagliga.

Topografi och fornlämningsmiljö

Boplatslokalerna Frötuna 124–125 låg i småkuperad skogsmark med små höjder och sänkor. Den låglänta marken var vid undersökningstillfället blöt. Vid båda lokalerna sluttade marken åt öster ned mot sank mark. Rönjingsrösen och bebyggelse-lämningarna Frötuna 183 m.fl. låg högre i landskapet och i mer flack och gles skogsmark. Lämningarna vid Frötuna 216 och Frötuna 214 låg i högre liggande skogsmark.

Öster om lokalerna redovisar FMIS en mängd fornlämningar i form av gravfält och boplatser (se figur 2). Gravfälten är att döma av gravtyperna primärt från yngre järnålder. Bland de redovisade lämningarna förekommer även bebyggelse-lämningar och rönjingsröseområden. Mellan de nu berörda lämningarna och övriga lämningar finns det inte någon rumslig kontakt.

Undersökningsresultat

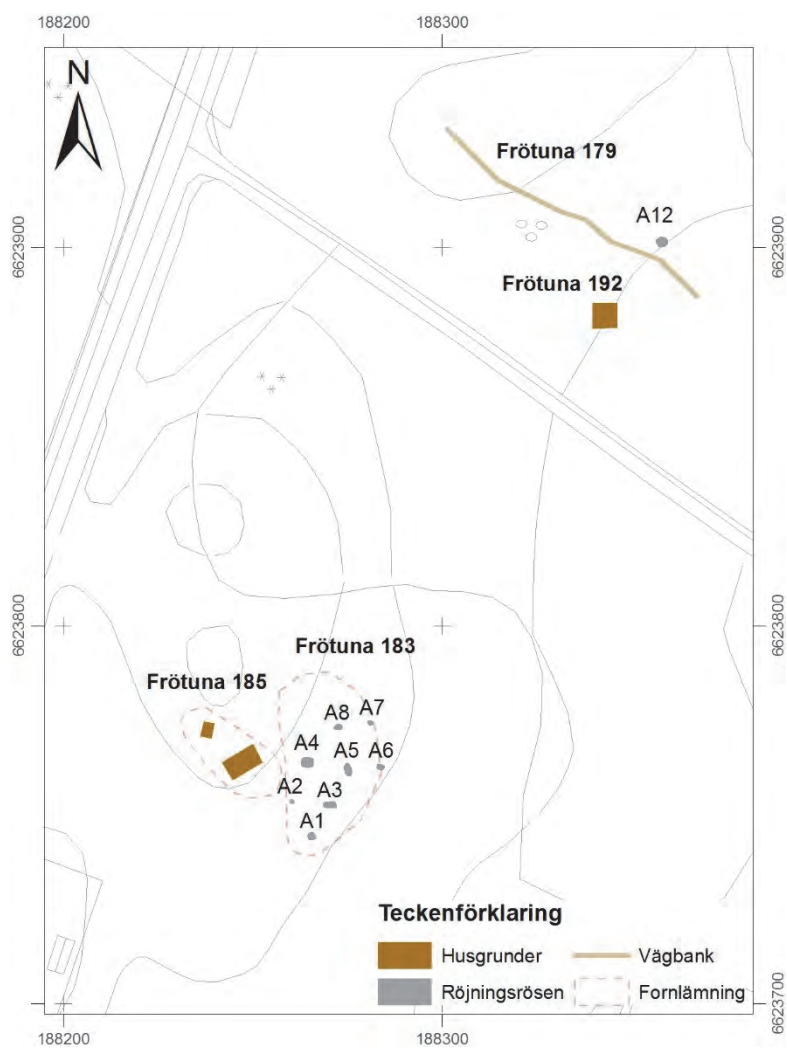
Frötuna 183 och 185 – fossil åker och lägenhetsbebyggelse

Den fossila odlingslämningen bestod av flack f.d. åker som är under igenväxande och som ligger nedanför en låg höjd som hyser lägenhetsbebyggelsen. FMIS redovisar sju rösen men vi karterade åtta, A1–A8 (se figur 3). De karterade rösena ligger något längre åt söder än utbredningen enligt FMIS. Rösena är välvda och runda eller avlånga.

Frötuna 179 och 192 – färdväg och lägenhetsbebyggelse

Området är flackt och åt öster förekommer oregistrerade odlingslämningar i form av röjningsrösen och fossil åker. Av odlingslämningarna dokumenterades ett välvt, rundat och 3,0 meter stort röjningsröse (A12) som ligger nära vägbanken.

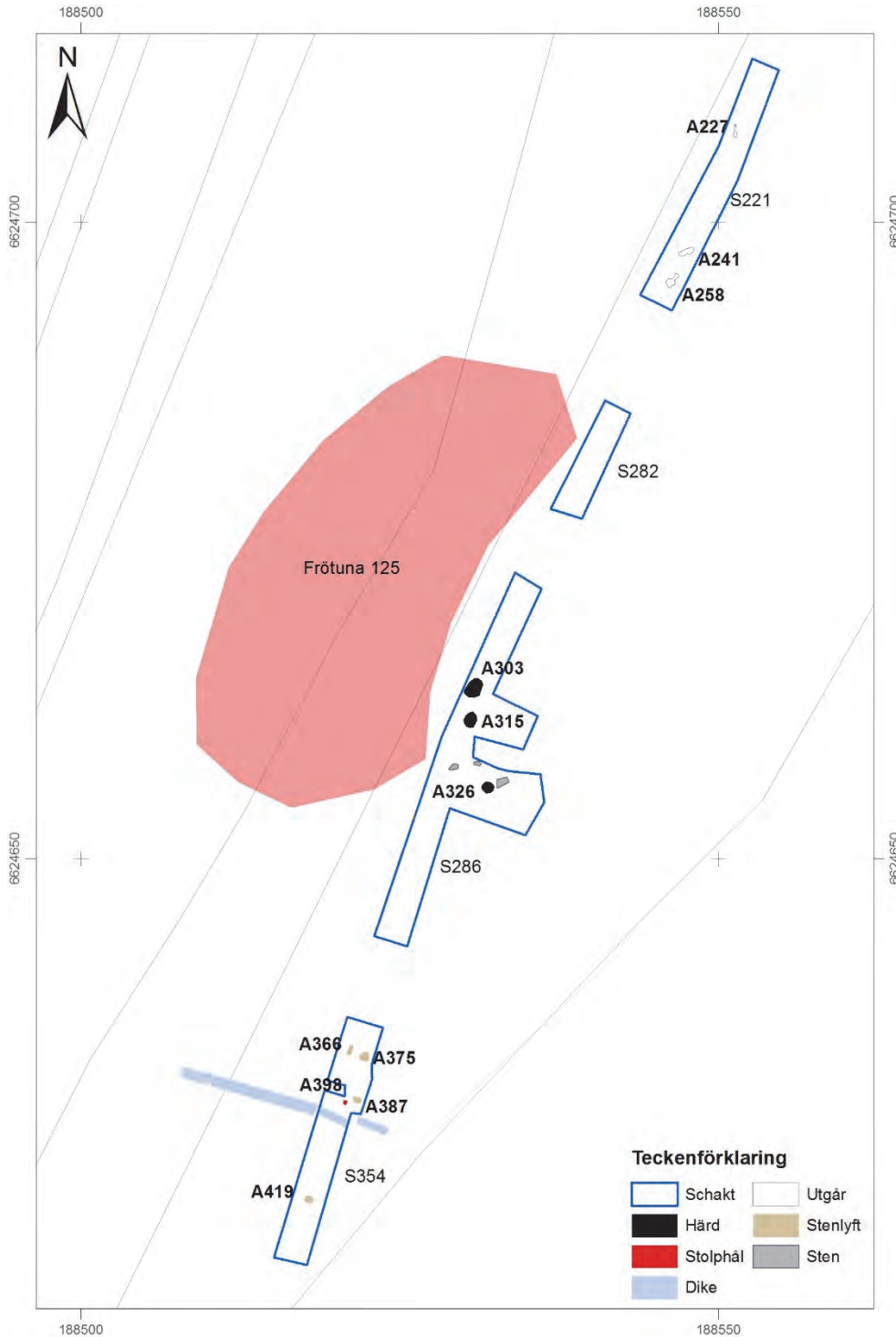
Husgrunden var svåravgränsad mot norr och färdvägen var längre än vad FMIS anger, 81 meter istället för 50 meter (se figur 3). I vattenledningens mittlinje är ett cirka 5 meter långt parti av vägbanken sönderkört.

Figur 3. De karterade objekten inom Frötuna 179, 183, 185 och 192.
Skala 1:2 000.

Frötuna 125 - boplats

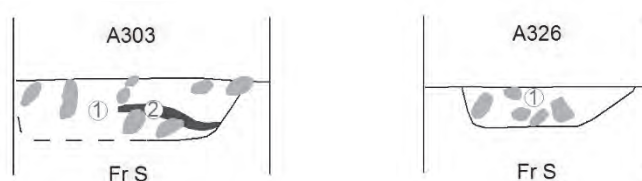
Boplatsen ligger på en platåliknande höjd vars östsluttning berördes av förundersökningen. Enligt FMIS har sammanlagt två härdar och fem stolphål påträffats vid två tidigare utredningar.

Figur 4. Schakt och anläggningar inom boplatsen Frötuna 125. Skala 1:500.

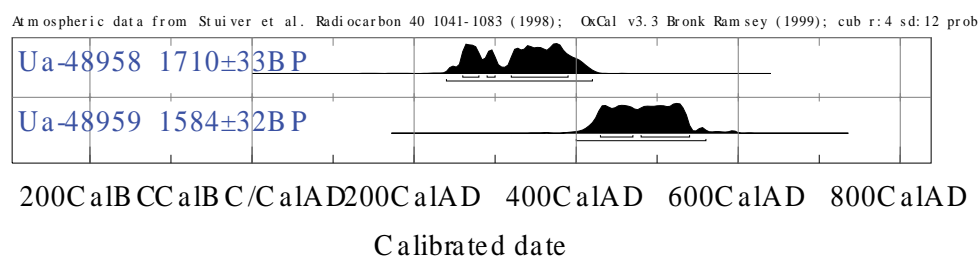
Det öppnades fyra schakt om sammanlagt 242 kvadratmeter (se figur 4). Schakten förlades så nära den registrerade boplatsen som undersökningsområdet medgav. Öster om schakten var marken låglänt, påtagligt vattensjuk och där förväntas inte boplatsen fortsätta.

I schakten S286 och S354 förekom ett oväntat tjockt matjordslager vilket tyder på att marken odlats, något som stärks av förekomst av stenlyft (efter stenröjning) och ett flackt äldre dike. I schakt S286 framkom tre härdar, A303, 315 och 326 samt ett stenskott stolphål, A398. I schakt S221 undersöktes elva möjliga anläggningar av vilka alla avfördes som lämningar efter stenlyft och trädrötter (markerade som utgår på figur 4). Boplatsen är avgränsad i förhållande till ledningssträckan.

Figur 5. Två av de undersökta härdarna i sektion. Skala 1:40.
Lagerbeskrivning: 1) Brungrå fin morän 2) Kol- och sotlins.

Kol (från asp och al) från härdarna A303 och A326 har daterats till andra hälften av romersk järnålder respektive folkvandringstid (se figur 6 och bilaga 3). Dateringen stämmer relativt väl med tidigare boplatsundersökningar i området vilka dock är något yngre och dateras till vendel- eller vikingatid (Hallgren och Ählström 2012).

Figur 6. Resultatet av kol 14-analysen.

Frötuna 124 – boplats

I höglänt mark NNÖ och SSV om platsen där en härd undersökts öppnades två schakt om totalt 117 kvadratmeter i linje med ledningens mittlinje (se figur 7). Schakten visade på en stenig mark som var förvånade myllig, förmodligen som en följd av sentida odling. Det påträffades inte någon fornlämning. Boplatsen är avgränsad inom ledningssträckan.

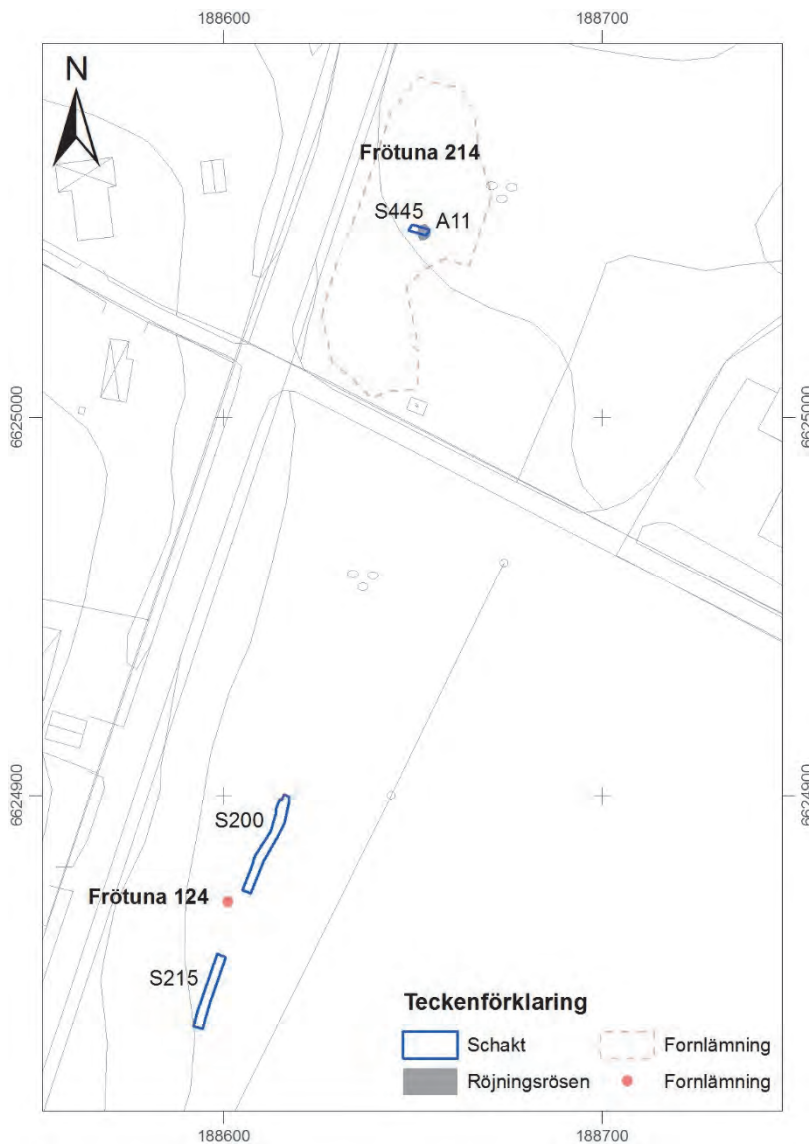
Frötuna 214 – fossil åker

Det synliga odlingsröset A11 karterades och det öppnades ett schakt om 8 kvadratmeter (se figur 7). Det förekom inte någon lagerbild eller kol för datering. På platsen i övrigt syntes inte några andra fornelement (t.ex. hak eller diken).

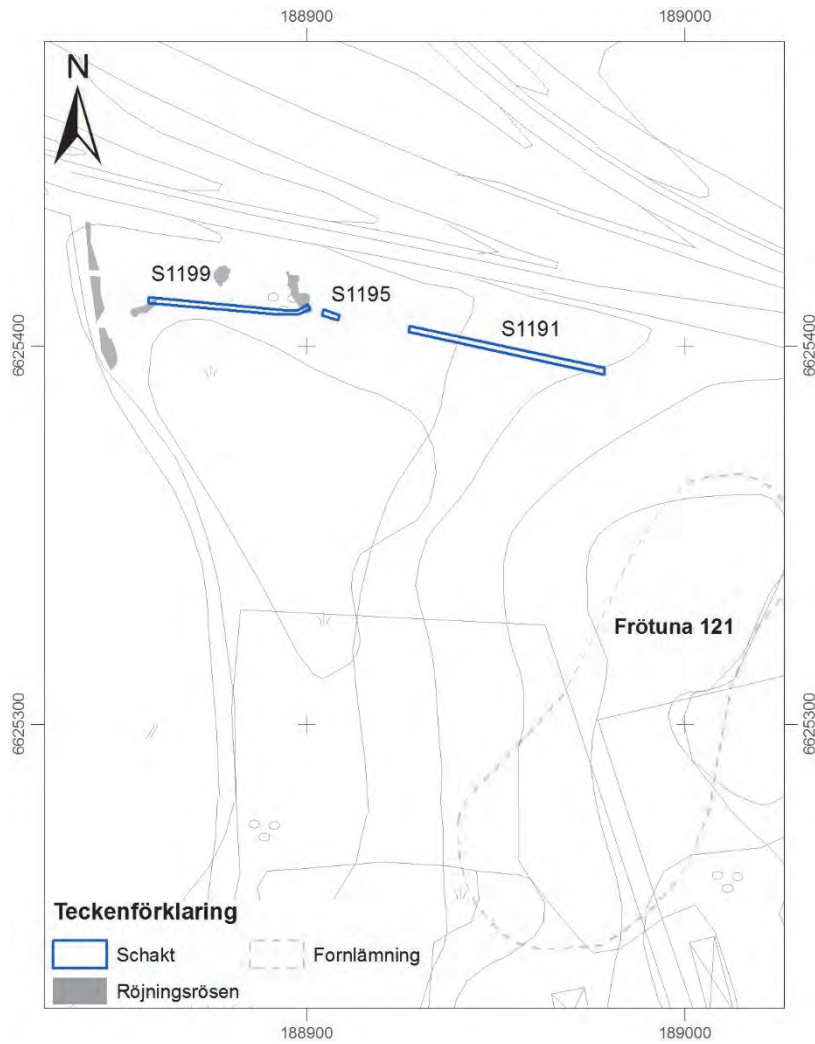
Frötuna 216 och objekt 191–194, 196 – boplats, röjningsrösen

Här öppnades tre schakt om sammanlagt 149 kvadratmeter i linje med ledningens mittlinje (se figur 8). I schakten förekom odlingslager och diken. Därtill berörde

schakten odlingsrösen och områden med röjningssten. Odlingslämningarna är från efterreformatorisk tid (Vinberg 2014). Några boplatslämningar förekom inte i schakten.

Figur 7. Schakten vid Frötuna 124 och 214. Skala 1:2 000.

Figur 8. Schakten och de röjningsrösen som karterades, varav tre undersöktes, vid Frötuna 216. Skala 1:2 500.

Referenser

Uppgifter ur FMIS (Fornminnesregistret) maj 2014.

Hallgren, A-L och Ählström, J. 2012. Förbifart Norrtälje, Del av gård och gravfält från yngre järnålder, Arkeologisk undersökning, Fornlämning Frötuna 171–173 och Norrtälje 24:2, Görla 1:8, Tälje 4:45, Frötuna och Norrtälje socken, Stockholms län, Uppland, Stiftelsen Kulturmiljövård, Rapport 2011:60. Västerås.

Vinberg, A. 2014. Norra och västra vretarna – odling i skuggan av Görla by, Förundersökning av röjningsröseområde, Arkeologisk förundersökning, Fornlämning Frötuna 121:1, Görla 4:1 och 8:1, Frötuna socken, Norrtälje kommun, Stockholms län, Stiftelsen Kulturmiljövård, Rapport 2014:41. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM13149
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	4311-38645-2013, 2013-12-05
<i>Undersökningsperiod:</i>	24 mars–4 april 2014
<i>Exploateringsyta:</i>	Sammanlagt ca 700 löpmetrar
<i>Personal:</i>	Jan Ählström, Ann Vinberg
<i>Belägenhet:</i>	Görla 8:1, 8:2 och Mellingeholm 2:4, Frötuna socken, Norrtälje kommun, Stockholms län, Uppland
<i>Ekonomisk karta:</i>	66H 2a NO
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 1800
<i>Koordinater:</i>	X6624617 Y188516–X6625385 Y189052
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	GPS och RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	En ritning med två sektioner samt 19 digitala fotografier (KM13149_01–KM13149_19) förvaras hos ATA
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Lokal	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Anmärkning	Anläggningar	Underlag
200	Frötuna 124	Skogsmark, flack yta.	30	0,3–0,45	Partier var kraftigt steniga med inslag av tegel, mylligt.	-	Morän.
215	Frötuna 124	Skogsmark, krön mot svag nordslutning.	20	0,1–0,45	Mylligt.	-	Silt och morän.
221	Frötuna 125	Skogsmark, krönläge i övergången mot östslutning.	20	0,3–0,4	Mylligt.	Tre mörkfärgningar efter trädrötter.	Röd morän.
282	Frötuna 125	Skogsmark, från svacka i söder mot krön i norr.	9	0,2–0,3	Omrört, äldre schakt? Vattenfylldes.	-	Brungrå morän.
286	Frötuna 125	Skogsmark, krön mot svag nordslutning	30	0,3	Kraftigt mylligt och kraftigt stenigt i södra delen. Stenarna ligger i och under den mylliga jorden. Vattenfylt i norr och väster.	Tre hårdar.	Grov morän och några block.
354	Frötuna 125	Skogsmark, krönläge	18	0,3	Kraftigt mylligt.	Ett dike, ett stolphål? och fyra stenlyft.	Fin morän.
445	Frötuna 214	Flack mark.	5	0,1–0,4	Grävt i röjningsröse.	Röjningsröse.	Silt.
1191	Frötuna 216	Sluttande och flack mark.	53	0,5	Se Vinberg 2014	Röjningsröse	Silt, lera.
1195	Frötuna 216	Svag östslutning.	4,5	0,35	Se Vinberg 2014	-	Silt.
1199	Frötuna 216	Flack mark.	42	0,35	Se Vinberg 2014	Röjningsrosen.	Silt.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. Nr	Lokal	Typ	Form	Fyllning	Anmärkning	Storlek, m	Djup, m	Schakt
1	Frötuna 183	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, en- till flerskiktat.	-	-	-	-
2	Frötuna 183	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, enskiktat.	-	-	-	-
3	Frötuna 183	Röjningsröse.	Ovalt.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
4	Frötuna 183	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
5	Frötuna 183	Röjningsröse.	Ovalt.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
6	Frötuna 183	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
7	Frötuna 183	Röjningsröse.	Oregelbundet.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
8	Frötuna 183	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, flerskiktat.	-	-	-	-
9	Frötuna 185	Husgrund.	Rektangulär.	-	-	-	-	-
10	Frötuna 185	Källargrund.	Kvadratisk.	-	-	-	-	-
11	Frötuna 214	Röjningsröse.	Rundat.	Blandat stenmaterial, 2–3 skikt, i majjord på steril silt.	-	-	-	445

Anl. Nr	Lokal	Typ	Form	Fyllning	Anmärkning	Storlek, m	Djup, m	Schakt
12	Ej registrerad lämning Frötuna 179	Röjningsröse. Vägbank.	Rundat. -	-	-	3,0 81,0×1,5	- 0,2-0,3	-
-	Frötuna 192	Husgrund.	Kvadratisk.	-	-	6×6	-	-
227	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Naturbildning, träddrot.	-	-	221
241	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Naturbildning, träddrot.	-	-	221
258	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Naturbildning, träddrot.	-	-	221
303	Frötuna 125	Härd.	Rund.	Sot, kol och skärersten, sotlins i botten.	Vattentfylldes.	1,4	0,3	286
315	Frötuna 125	Härd.	Rund.	Sot, kol och skärersten.	Omrörd, störd av äldre schakt?	1,10	-	286
326	Frötuna 125	Härd.	Rund.	Sot, kol, lite skärersten.	Mycket sten, stor andel natursten.	0,6	0,2	286
366	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Stenlyft.	-	-	354
375	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Stenlyft.	-	-	354
385	Frötuna 125	Utgår.	-	-	Stenlyft.	-	-	354
398	Frötuna 125	Stolphäl.	-	-	Stensköning.	-	-	354
419	Frötuna 125	Utgår.	Rundat. -	Brungrå silt. -	Stenlyft. -	0,3 -	0,2 -	354 354

Bilaga 3. Resultat av kol 14- och vedartsanalysen

Lab. nr	Prov nr	Lokal	Anl. nr	Anläggningstyp	Material och kontext	¹⁴ C-ålder BP	Kalibrerad ålder med två sigma
Ua-48958	1	Frötuna 125	303	Härd	Asp	1710±33	250AD-410AD
Ua-48959	2	Frötuna 125	326	Härd	Al	1584±32	400AD-550AD

Kalibreringar enl. Stuiver, Long & Kra 1993.